

Наталя КОВАЛЬ

МАЙСТЕРНІСТЬ ЗМАЛЮВАННЯ АНТИТЕТИЧНИХ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У РОМАНІ АЛЕССАНДРО БАРІККО «ШОВК»

У статті проаналізовано засоби творення жіночих образів-персонажів у романі Алессандро Барікко «Шовк». Основна характеристика тексту італійського письменника – лаконічність. Відповідно, й персонажі роману змальовані лише кількома легкими штрихами. Що, втім, не заважає їм бути надзвичайно виразними.

У статті розглянуто образи двох героїнь. Це Елен, дружина головного героя Ерве Жонкура, і незнайомка, яку Ерве зустрів під час поїздки до Японії. Художні деталі, до яких вдається автор, дозволяють побачити в цих образах дві особистості, що є різко контрастними.

При цьому письменник представляє читачеві двох героїнь за допомогою зорових, слухових і дотикових образів. Автор зовсім нічого не говорить про риси обличчя Елен, водночас «обличчя молоденької дівчини» й очі, що «не мали східного розрізу» – наскрізні деталі, які неодноразово повторюються упродовж твору для опису невідомої жінки. В описі зовнішнього вигляду Елен і незнайомки контраст створюється і за допомогою кольорів: чорний протиставляється яскравим червоному й помаранчевому.

Велику роль у творенні жіночих постатей роману відіграють звукові образи. Елен «мала чудовий голос», натомість незнайомку з Японії Ерве Жонкур жодного разу не чув. До-

тикові образи пов'язані з образом незнайомки, яка від початку поводить ся як спокусниця.

Алессандро Барікко майстерно використовує різноманітні за способом сприйняття деталі, щоб підкреслити антиетичність змальовуваних жіночих образів.

Ключові слова: Барікко, образ, персонаж, портрет, деталь, символ, антитеза, контраст.

Постановка проблеми. Роман Алессандро Барікко «Шовк» привертає увагу як читачів, так і дослідників. Цей твір італійського автора вирізняється лаконічністю, точністю в доборі слів і неповторною образністю. Віртуозно володіючи художньою деталлю, письменник створює майже невагомий, але при цьому сповнений глибокого змісту текст. На особливу увагу заслуговують образи-персонажі, виписані лише кількома тонкими штрихами, але при цьому надзвичайно живі, зримі.

Аналіз досліджень і публікацій. Роман Алессандро Барікко науковці розглядають під різними кутами зору. Деякі дослідники, аналізуючи «Шовк», зосереджуються лише на лінгвістичній складовій твору. Скажімо, Є. Логовик [1] на прикладі цього роману вивчає каузативні конструкції в італійській мові.

Цікаві спостереження знайдемо у Н. Котлярової. Вивчаючи інтертекстуальність цього твору, вона зауважує запозичення письменником у Флобера манери письма з притаманним їй асиндетоном і паратаксистом. Ці стилістичні фігури пронизують увесь твір Барікко. Текстова нарація сповнена перерахувань, простих непоширених речень, зникають складнопідрядні конструкції, до мінімуму зведені другорядні члени речення. Мовна економія доведена до такого рівня, що пропускаються навіть компоненти, необхідні для структурно-семантичної схеми речення (утворюються еліпсовані речення), а також прийменники. Це визначає і характерні особливості синтаксису Барікко, який іноді дозволяє собі вдатися до простих ускладнених речень або до складних, предикативні частини яких співвідносні з односкладними номінативними реченнями» [2, 210]. «Завдяки цій стилістичній фігурі, яка полягає у

пропуску сполучників, що зв'язують окремі слова й частини фраз у реченні, посилюється виразність мовлення, підсилюється його динамічність, досягається ефект виділення окремих слів» [2, 211].

Часто доробок італійського письменника стає об'єктом вивчення перекладознавців. Так, Н. Котлярова [3] аналізує особливості відтворення власних назв і слів-реалій у перекладах цього роману. Про класифікацію прийомів перекладу на матеріалі роману «Шовк» ідеться й у статті А. Кочеткової «Особливості метафорики Алессандро Барікко» [4].

Дослідження, які зосереджуються на літературній складовій твору, також активно з'являються останнім часом. Наприклад, В. Хоменко серед інших бестселерів звертається й до роману «Шовк» та називає такі компоненти його феномену: «Суб'єктна організація, найтонша і багатозначна деталізація й витончені образотворчі і виразні мовні засоби, таємний психологізм» [5, 292]. Проте аналіз у статті відсутній, є лише стислий переказ змісту, і то з фактичними помилками.

В одній зі статей Н. Котлярова звертає увагу на те, що в літературу А. Барікко прийшов із музики і «свої твори переспівує на музичний лад: ноти перетворює на слова, симфонії – на романи» [6, 324]. Вона аналізує фундаментальні принципи музикальної формобудови роману «Шовк», аналізує особливості відтворення музикальності художньої прози на матеріалі оригіналу та українських і російських перекладів.

На межі двох мистецтв розглядає твір і Г. Канова [7]. Вона аналізує роман «Шовк» в інтермедіальному вимірі, визначаючи його зв'язок із мистецтвом японської кольорової ксилографії укійо-е. Дослідниця стверджує, що взаємодія живопису й словесного мистецтва проявляється в романі на ідейно-тематичному, образному й сюжетно-композиційному рівні, причому жанровий код живопису є домінантним.

Лаконічність і живописність, відзначена всіма дослідниками, що зверталися до роману «Шовк», виявляється, зокрема, у творенні письменником образів-персонажів. У центрі уваги Алессандро Барікко – дві жінки, між якими розривається головний герой Ерве Жонкур. **Мета статті** – з'ясувати

особливості творення жіночих образів у цьому романі та проаналізувати художні засоби, за допомогою яких розкривається їхня антитетичність.

Виклад основного матеріалу. Головний герой Ерве Жонкур розривається поміж обов'язком і пристрастю, поміж ніжністю і жаданням. З одного боку – вірна й терпляча дружина Елен. З іншого – спокуслива незнайомка, яку він побачив у Японії. У романі немає розлогих описів їхньої зовнішності. Портрети змальовано скупими, але рельєфними деталями, кожна з яких не випадкова. І ці маленькі штрихи дозволяють побачити дві особистості – не просто різні, а контрастні, виразно протилежні одна одній.

Власне, антитетичність цих двох жінок виявляється вже навіть у тому, скільки інформації подає про них автор. Про Елен читаємо: «Це була висока жінка, у неї були повільні рухи і чорне волосся, яке вона ніколи не збирала на голові у вузол» [8, 45]. Все, до цього опису протягом усього твору нічого й не додається.

Зовнішній вигляд супутниці Хара Кея подано короткими фразами, поодинокими деталями, але вони трапляються в тексті досить часто. При цьому варто звернути увагу на кольорову гаму. В описі Елен вжито лише одне найменування кольору – чорний. Погляньмо тепер на незнайомку при першій зустрічі з нею Ерве Жонкура: «...нерухома жінка поруч нього (Хара Кея. – Н. К.), голова якої лежала в нього на колінах, очі заплющені, а руки сховані під широким червоним кімоно, яке, ніби полум'я, розкинулося на попелястій рогожі» [8, 46]. Й. де Якобі у своєму дослідженні з юнгіанської психології вказує, що червоний, «колір крові, що пульсує, й вогню», використовується «для вираження хвилювання й вибухів емоцій» [цит. за: 9, 550]. Червоний – колір пристрасті, він вже в цьому епізоді натякає на почуття, які охоплюють персонажів і матимуть вплив на їхнє подальше життя.

При наступній зустрічі постать японки не менш виразна і яскрава: головний герой бачить її «у вбранні жовтогарячого кольору» [8, 50]. Символізм помаранчевого кольору трактується по-різному, але в цьому разі, на мою думку, важливо

те, що колір споріднений із червоним, являє собою суміш червоного й жовтого. Наступний опис вбрання обмежується характеристикою «чудове шовкове», а надалі зовнішність незнайомки не змальовується. Таким чином, крім символічного підтексту, який, очевидно, мають згадані кольорові лексеми, вони ще й увиразнюють антитетичність двох жіночих образів: чорному протистоять яскраві, полум'яні кольори.

Автор зовсім нічого не говорить про риси обличчя Елен, водночас лице й очі невідомої жінки – наскрізні деталі, які без зайвих слів дозволяють зрозуміти, про кого йдеться. Під час першої зустрічі Ерве Жонкур опускає на неї погляд і бачить: «Це було обличчя молоденької дівчини» [8, 46]. Тоді ж мандрівника вражає європейський розріз очей героїні: «...ті очі не мали східного розрізу і були спрямовані, з неймовірною гостротою, прямо на нього, так, ніби від самого початку вони тільки те й робили, що з-під повік дивились на нього» [8, 47]. Надалі у творі ще декілька разів натрапляємо на ці дві деталі, наприклад: «Її очі не мали східного розрізу, і в неї було лице молоденької дівчини» [8, 50].

Окрім зорових, велику роль у творенні образів Елен і незнайомки відіграють звукові образи. Наведений вище єдиний у творі опис дружини Ерве Жонкура продовжується таким реченням: «Вона мала чудовий голос» [8, 45]. Ця сама деталь повторена і далі в тексті, коли йдеться про життя подружжя після першої поїздки до Японії: «Увечері він подовгу сидів на ґанку своєї хати поруч із дружиною Елен. Вона вголос читала книжку, і це робило його щасливим, бо він думав, що в світі немає кращого за цей голосу» [8, 49]. Нарешті, вчергове проводжаючи чоловіка в дорогу, Елен звертається до нього «твердим голосом, у якому не було й краплі ніжності» [8, 64].

Натомість жінка з Японії жодного разу не вимовляє ні слова. Про важливість цієї деталі свідчить розмова Ерве Жонкура з Бальдаб'ю, де він звіряється:

«— Я жодного разу навіть не чув її голосу.

І трохи згодом:

— Це дивний біль.

Зовсім тихо.

– Померти від смутку за чимось, чого ніколи так і не пережив» [8, 70].

Із цих слів зрозуміло, що голос виступає символом здійсненого кохання, пристрасті, що знайшла своє втілення й вираження. А почуття Ерве Жонкура і японки так і не знайшли виходу, так і не зреалізувалися.

Саме цим зумовлене особливе сприйняття Ерве Жонкуром листа від незнайомки: «Було дивно думати, що це все-таки знаки, а значить – порох згаслого голосу» [8, 70]. Згаслий голос, порох – символи, що вказують на втрату героями надії на зустріч.

З Ерве Жонкуром незнайомка спілкується лише жестами й поглядами: «У ту хвилину, коли Ерве Жонкур глянув на неї, вона повільно обернулася, на якусь мить, якраз щоб встигнути зустрітися з ним поглядом» [8, 50]. Або: «Сотні разів він шукав її очі, і сотні разів вона знаходила його. Було це щось на зразок сумного танцю, таємного й безсилового» [8, 59]. Чи ще: «Перед тим, як вийти, він востаннє глянув на неї. Вона дивилася на нього цілковито безмовними очима, віддаленими на століття» [8, 59].

Ще одна складова – дотикові образи – пов'язана виключно з особою незнайомки. «Він відчув легкість шовкової вуалі, яка на нього опустилась. І руки жінки, так-так, жінки, які його витирали, пестячи його шкіру, всюди-всюди: ці руки, і ця матерія, зіткана з нічого. Він не поворухнувся, навіть коли відчув, як руки піднеслися від плечей до шиї і пальці – шовк і пальці – піднеслися до його вуст і торкнулися їх, один раз, поволі, і зникли» [8, 52–53].

Поведінка Елен і незнайомки з Японії також контрастна. Дружина Ерве Жонкура – чуйна, терпляча, любляча. І – що найважливіше в цьому контексті – скромна, цнотлива. Тут варто звернути увагу на одну художню деталь. З першої експедиції Ерве Жонкур «привіз у дарунок шовкову туніку, яку вона, з почуття соромливості, ніколи не вбирала» [8, 49].

Натомість незнайомка від самого початку поводить себе як спокусниця. При першій же зустрічі Ерве спостерігає, як дівчина несподівано простягла руку, торкнулася горнятка Хара

Кея, ковзнула повз і «потім (яка безглуздість!) продовжувала ковзати, аж поки не стиснула, без коливань, інше горнятко, що було, з усією невблаганністю, тим, з якого він сам пив, і як вона те горня з легкістю піднесла і забрала собі» [8, 47]. Вона домагається своєрідного «поцілунку»:

«Дуже повільно вона повернула горнятко, аж поки її вуста не опинилися на тому самому місці, на якому пив він.

Примруживши очі, вона ковтнула чаю» [8, 48].

Кожна наступна зустріч Ерве Жонкура з незнайомкою має все більший тілесний, плотський присмак. Тож не дивно, що в головного героя не з'являється ані найменшого сумніву в авторстві отриманого в поси́лці еротичного листа: «Коли він відкрив її, то побачив там сім аркушів паперу, покритих щільним геометричним письмом: чорна туш, японські ієрогліфи» [8, 70].

І коли нарешті з'ясовується істина, коли виявляється, що насправді той лист від імені незнайомки з Японії писала сама Елен, образ дружини Ерве Жонкура постає в зовсім іншому світлі. Адже в листі розкривається не тільки її чуттєвість. Цей лист демонструє, якою насправді глибокою була трагедія люблячої жінки, що знала про чоловікову пристрасть, прощала й намагалася за будь-яку ціну зберегти стосунки. «Знаєте, месьє, я гадаю, що вона хотіла, понад усе на світі, бути тією жінкою. Ви не зможете цього зрозуміти. Але я чула, як вона читає того листа. Я знаю, що це так» [8, 77], – скаже мадам Бланш.

Висновки. Отже, змальовуючи дружину Ерве Жонкура і незнайомку з Японії, Алессандро Барікко вдається до зорових, слухових і дотикових образів, які часто мають також символічний підтекст. При цьому на різних рівнях протиставляє героїнь і підкреслює їхню антитетичність.

Summary. Natalya Koval. Master of elimination of antithetical women's embrations in Romania Alessandro Bariko «Knove». The article analyzes the means of creating female image-characters in the Alessandro Barico novel "Silk". The main characteristic of the text of the Italian writer – laconism. The characters of the novel are described only with a few light strokes accordingly. That, however, does not prevent them from being extremely expressive.

The article deals with the images of two heroines. This is Helen, the wife of the protagonist Hervѣ Joncourt, and a stranger Erve met during her trip to Japan. Artistic details the author makes in these images can be seen in two personalities, which are sharply contrasting.

In this case, the writer presents the reader two heroines with the help of visual, auditory and touching images. The author absolutely does not say anything about Helen's face, at the same time the "face of a young girl" and the eyes that "did not have an eastern section" – cross-cutting details that often repeated throughout the work to describe an unknown woman. In the description of the appearance of Helen and stranger, the contrast is created with the help of colors: the black opposes the bright red and orange.

An important role in the creation of female characters in the novel play sound images. Helen "had a great voice", but a stranger from Japan was never heard by Herve Junkur. Touch-related images are related to the image of a stranger, who from the beginning behaves like a tempter.

Alessandro Baricco skillfully uses a variety of ways to perceive the details to emphasize the antitheticness of depicted female images.

Key words: Baricco, image, character, portrait, detail, symbol, antithesis, contrast.

Список використаної літератури

1. Логовик Е. В. Общая характеристика каузативных конструкций в итальянском языке (на материале романа Алессандро Барикко «Шелк») / Е. В. Логовик // Сборник работ 62-й научной конференции студентов и аспирантов Белгосуниверситета. – Минск, 17–20 мая 2005 г. : В 3 частях. – Часть II. – БГУ, 2005. – С. 183–186.

2. Котлярова Н. Інтертекстуальність роману Алессандро Барікко «Шовк» та її відтворення українською, російською й англійською мовами [Електронний ресурс] / Н. Котлярова // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 2. – С. 206–217. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_2_24

3. Котлярова Н. К. Особливості відтворення власних назв та слів-реалій у перекладах роману Алессандро Барікко «Шовк» / Н. К. Котлярова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова [Текст] : збірник наукових праць. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. Вип. 10 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова ; [редкол. В. П. Андрущенко [та ін.]]. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – С. 107–110.
4. Кочеткова А. О. Особливості метафорики Алессандро Барікко. / А. О. Кочеткова // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. пр. – Вип. 26. – Київ : Вид. центр КНЛУ, 2011. – С. 362–367.
5. Хоменко В. В. Гендерна проблематика в контексті улюблених бестселерів // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського : збірник наукових праць. Вип. 4.11. Філологічні науки / ред.: В. Д. Будак, М. І. Майстренко. – Миколаїв : МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2013. – С. 291–295.
6. Котлярова Н. К. Відтворення музикальності художньої прози Алессандра Барікко українською та російською мовами (на матеріалі оригіналу та перекладів роману «Шовк») // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : збірник наукових праць. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. Вип. 10. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – С. 323–332.
7. Канова Г. Інтермедіальне декодування роману А. Барікко «Шовк» [Електронний ресурс] / Г. Канова // Питання літературознавства. – 2012. – Вип. 86. – С. 207–214. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pl_2012_86_26
8. Барікко А. Шовк / А. Барікко // Всесвіт. – 2010. – № 5–6. – С. 39–77.
9. Керлот Х. Э. Словарь символов. – Москва : REFL-book, 1994. – 608 с.

Одержано редакцією – 25.09.17
Прийнято до публікації – 28.09.17